

KNIHA TŘETÍ

ÚVAHA O POHYBU

1. Definice pohybu

200^b 12 Poněvadž příroda jest principem pohybu²⁷⁴ a změny a naše zkoumání se týká přírody, nelze ponechávat bez vysvětlení, co jest pohyb,²⁷⁵ neboť neznáme-li tento, nutně | neznáme ani přírodu. Až provedeme rozbor pohybu, musíme se pokusit vyložit tímž způsobem následná témata.

15 Pohyb, jak se zdá, náleží k tomu, co je spojitě,²⁷⁶ a neomezené jest to, co se jako první jeví v tom, co je spojitě; proto se také stává, že ti, kdo definují spojitě, užívají k tomu často pojmu „neomezené“, | ježto spojitě jest dělitelné do neomezena. Kromě toho pohyb je nemožný bez místa, prázdna a času. Je tedy zjevno, že z těchto důvodů a proto, že jsou všemu společné a obecné, je nutné zaříditi zkoumání o každém z nich; neboť zkoumání o tom, co je zvláštní vlastností každé jednotlivé věci, je pozdější než úvaha o tom, co | je společné.²⁷⁷ Nejprve tedy, jak 25 jsme řekli, o pohybu.

KNIHA TŘETÍ

Něco jest buď jenom ve skutečnosti,²⁷⁸ nebo jest v možnosti i ve skutečnosti, a buď jako určité toto,²⁷⁹ nebo jako kvantita nebo kvalita, a u ostatních kategorií jsoucího podobně. O vztahu se mluví jednak z hlediska nadbytku a nedostatku, jednak | z hlediska činnosti 30 a trpnosti, a vůbec z hlediska činitele pohybujícího a pohybovaného; neboť pohybující činitel je pohybujícím činitelem pohybovaného a pohybované je pohybováno činnostmi pohybujícího.²⁸⁰

Není však pohybu mimo věci,²⁸¹ neboť to, co se mění, mění se pokaždé buď u podstaty²⁸² nebo kvantity nebo kvality anebo místa; | nad tím však, jak jsme řekli, nelze 35 uznat nic společného, totiž co by nebylo ani určitým tímto, ani kvantitou, | ani kvalitou, ani žádnou z ostatních 201^a kategorií. A tak také nebude pohyb ani změna ničeho mimo to, co jsme uvedli, protože nic není mimo to, co jsme řekli.

Pak každý z těch způsobů bytí jest ve všem dvojitým způsobem, například určité toto; jedno je totiž jako tvar, druhé jako | zbavenost.²⁸³ A podle kvality jest jedno bílé, 5 druhé černé, podle kvantity jedno úplné, druhé kusé; podobně i podle místního pohybu jedno jest nahoře, druhé dole²⁸⁴ nebo je lehké a těžké. A tak je tolik druhů pohybu a změny, kolik je druhů jsoucna.

Poněvadž se pak všechno | v každém rodu dělí podle 10 možnosti a skutečnosti, jest právě pohyb uskutečňování toho, co jest v možnosti, pokud jest takové; jako například uskutečňování toho, co je schopno přeměny,²⁸⁵ pokud jest jí schopno, je přeměna; a toho, co jest schopno zvětšování a protikladného zmenšování – neboť společného jména pro obojí není – zvětšení a zmenšení; a toho, co jest schopno vznikání a zanikání, vznik a | zánik; a toho, 15 co se místně pohybuje, místní pohyb.

Že pohyb jest toto, tj. uskutečňování, je zjevné z této úvahy: Pokud vystavitelné, nakolik je jako takové pojímáme,²⁸⁶ jest v uskutečňování, je stavěno, a to jest stavění. Podobně to platí o učení, léčení, otáčení, skákání, zránění a stárnutí.

20 Poněvadž často jedno | a totéž jest jak v možnosti,²⁸⁷ tak ve skutečnosti, ale ne zároveň nebo v témž ohledu, nýbrž jako například něco může býti v možnosti teplé a chladné ve skutečnosti, bude mnohé na sebe navzájem působit a navzájem působení podléhat. Neboť všechno bude zároveň činné a trpné. A tak i pohybující činitel ve smyslu přírodním je pohybován. Neboť všechno takové
25 pohybuje tak, že | samo jest pohybováno. A tak někteří míní, že všechno pohybující jest pohybováno; ale to nám bude zjevné z jiných úvah,²⁸⁸ jak to je – jest totiž něco pohybujícího, ale nepohnutého –, avšak (uskutečňování) jsoucího v možnosti,²⁸⁹ když jako skutečné jsoucí jest činné, a to ne pokud jest takové, nýbrž pokud jest pohybované, jest pohyb.

Rozumím pak výrazem „pokud“²⁹⁰ toto: Kov jest
30 | v možnosti sochou. Přec ale skutečnost kovu, pokud jest kovem, není pohybem. Neboť býti kovem a býti něčím [pohybovaným] v možnosti není totéž, neboť kdyby to naprosto a pojmově bylo totéž, bylo by uskutečnění kovu, pokud jest kovem, pohybem. Ale není to totéž, jak
35 bylo řečeno. Je to zjevné | u protiv. Neboť moci býti zdrav a moci býti nemocen je něco různého; vždyť býti
201^b | nemocen a býti zdrav by bylo totéž. Jest však tentýž a jeden subjekt, který jest zdrav a nemocen, ať už je to nějaká vlhkost nebo krev.²⁹¹ Protože to však není totéž,
5 jako ani barva není totéž co viditelné,²⁹² je zřejmé, | že pohyb jest uskutečňování toho, co jest možné, pokud jest možné.

Je tudíž zjevné, že pohyb jest právě to uskutečňování²⁹³ a že k němu dochází tehdy, když se něco uskutečňuje, ne dříve a ne později. Neboť je možné, že se každá věc někdy uskutečňuje, někdy nikoli, jako například vystavitelné a uskutečňování toho, co může býti vystavěno, pokud tu možnost má, | jest právě stavění. Neboť uskutečňování znamená buď stavění toho, co jest vystavitelné, nebo dům sám. Ale kdykoli je tu již dům, nemůže tu již býti to, co může býti vystavěno; staví se to, co je vystavitelné, uskutečňováním tedy je nutně stavění, stavění jest však druh pohybu. A stejné odůvodnění bude vyhovovat i u ostatních | pohybů.

2. Nedostačující definice dřívějších myslitelů.

Přesné stanovení definice pohybu

Že je to řečeno správně,²⁹⁴ vysvítá i z toho, co o pohybu praví ostatní, a z toho, že není snadné určit jej jinak.

Neboť pohyb a změnu nelze asi zařadit do jiného rodu. Vyplyvá to z toho, když uvažujeme, jak jej | někteří zařazují, říkajíce, že pohyb jest růzností a nestejností a něčím nejsoucím.²⁹⁵ Ale nic z toho nemusí být nutně pohybováno, ani je-li něco různé, ani je-li nestejné, ani je-li nejsoucí; a také změna v ně a z nich není pohybem více než z jednoho protikladu v jiný.

Důvod takového pojetí | pohybu²⁹⁶ je v tom, že se zdá
25 něčím neurčitým a že principy druhé protikladné řady²⁹⁷ jsou neurčité, poněvadž obsahují zbavenost. Neboť nejsou ani určitým tímto, ani nějakou kvalitou, ani žádnou jinou kategorií.

Že se pohyb zdá něčím neurčitým,²⁹⁸ pochází odtud, že jej prostě nelze zařadit ani mezi možnost toho, co jest, ani

30 mezi skutečnost. To, | co může být kvantitou, nemusí se
 pohybovat, a co skutečně kvantitou jest, nepohybuje se,
 a pohyb se sice zdá být druhem skutečnosti, ale neu-
 končené, protože ono možné, jehož jest uskutečňování,
 jest ještě neukončeno.²⁹⁹ A proto je obtížné vystihnout, co
 35 pohyb jest. Neboť je nutné pokládat jej buď za zbave-
 nost,³⁰⁰ nebo za možnost, anebo za | prostou skutečnost,³⁰¹
 202^a avšak nic z toho, jak se zdá, není přípustné. Zbývá | tedy
 jenom způsob, o němž byla řeč, že jest druhem uskuteč-
 ňování, takového uskutečňování, o jakém jsme mluvili
 a které je sice těžko pochopit, ale přesto jest přípustné.

{Pohybováno jest však i to, co pohybuje, jak bylo řeče-
 no,³⁰² pokud všechno, co jest v možnosti, a také to, čeho ne-
 přítomnost pohybu jest klidem, je schopno pohybu} – v tom
 5 totiž, | v čem je pohyb, je nepřítomnost pohybu klidem –;
 neboť býti činný v tom, pokud jest takové, jest právě pohy-
 bování; to však činí to, co může působit pohyb, dotykem,
 * takže zároveň také působení podléhá.³⁰³ Proto pohyb jest
 uskutečňováním toho, co jest pohybovatelné, pokud jest
 pohybovatelné, a děje se to dotykem pohybujícího čini-
 tele, takže ten zároveň i působení podléhá.

Pohybující činitel však vždy přenesse svůj tvar,³⁰⁴ buď
 10 určité | toto nebo kvalitu nebo kvantitu, a ten bude prin-
 cipem a příčinou pohybu, kdykoli hybně působí, jako
 například člověk ve skutečnosti (*entelecheiá*) činí člově-
 ka z člověka v možnosti.

3. Pohyb jest uskutečňování pohybujícím činitelem v pohybovaném

A také je zřejmé to, co působí obtíž,³⁰⁵ že totiž pohyb
 je v tom, co jest pohybováno. Neboť jest jeho uskuteč-

ňováním, jež pochází od toho, co je skutečně schopno
 pohybovat; | a skutečnost toho činitele, schopného pohy- 15
 bovat, není jiná. Neboť pohyb musí býti uskutečňováním
 obou. Něco je totiž schopno pohybovat proto, že je toho
 mocno, a hybným činitelem jest proto, že jest skutečně
 činné. Jeho skutečná činnost³⁰⁶ se však vztahuje k tomu,
 co jest pohybováno, takže skutečnost obou jest stejným
 způsobem jedna, jako vzdálenost od jedné k dvěma a ode
 dvou k jedné jest táž, a jako je stejná vzdálenost ve smě- 20
 ru zdola nahoru a | shora dolů. To totiž jest *jedno*, avšak
 jejich pojem není jeden. Stejně je tomu také u pohybují-
 cího a pohybovaného.

Obsahuje to však obtíž právě pojmovou. Nutně totiž je
 snad skutečnost činitele činného jiná než trpného; první
 jest činností, druhá trpností, a výkonem a cílem jedné je
 dílo, druhé stav.

Poněvadž tudíž obě jsou pohyby, v čem budou, jsou-li 25
 jiné? Buď totiž oba jsou v činiteli trpném a pohybova-
 ném, nebo činnost jest v činiteli činném a trpnost v trp-
 ném; měla-li by se i tato zvat činností, bylo by to jenom
 stejnojmenně. Pak ovšem pohyb bude v činiteli pohybu-
 jícím, neboť potom platí tentýž poměr u pohybujícího
 | a pohybovaného. A tak buď všechno pohybující bude 30
 pohybováno, nebo majíc pohyb, nebude pohybováno.

Jsou-li oba v činiteli pohybovaném a působení podlé-
 hajícím, totiž i činnost i trpnost, například i výuka i uče-
 ní se,³⁰⁷ což jsou dvě věci v tom, kdo se učí, předně sku-
 tečná činnost každého nebude v každém, a za druhé je
 nesmyslné, že by tentýž subjekt byl pohybován zároveň 35
 dvěma | pohyby; neboť kde budou dvě změny kvality
 jednoho subjektu a v jeden tvar? To je nemožné.

Zkrátka, skutečná činnost bude pouze jedna. Ale | je 202^b
 zase nelogické, že dvou co do pojmu různých jest jedna

a táž skutečná činnost; a bude, je-li výuka a učení se jehož se nám dostává, totéž, a také činnost a trpnost, a činnost vyučovat je totožná s činností učit se a činiti a trpěti, takže vyučující nutně | se bude všemu učit, a ten, kdo
5 činnost působí, působení podléhat.

Nebo snad to není ani nesmyslné, že skutečná činnost jedné věci jest v jiné – neboť výuka je skutečná činnost toho, kdo je schopen vyučovat, a přece jest v někom, a není pro sebe oddělená, nýbrž je to skutečná činnost určité bytosti v určité bytosti –, ani nic nebrání tomu, aby jedna skutečná činnost nebyla ve dvou táž, jenom ne tak, že by jejich bytí bylo totožné, nýbrž tak, jako se má to,
10 co je | v možnosti, k tomu, co je skutečně činné.

Ani není nutné, aby se učil ten, kdo vyučuje, ani tehdy, je-li působit a působení podléhat totéž, jen však zase ne tak, že by pojem, který vyjadřuje bytnost, byl jeden, jako například plášť a svrchní oděv,³⁰⁸ nýbrž tak, jako cesta z Théb do Athén a z Athén do Théb jest jedna, jak
15 jsme řekli již dříve; neboť | tomu, co v nějakém libovolném smyslu je totéž, nenáleží ještě všechno totožné, nýbrž jenom tomu, čeho bytí je totožné. Nicméně však ani tehdy, je-li výuka totéž co učení se, není ještě činnost vyučovat totožná s činností učit se, jako ani, je-li vzdálenost dvou bodů jedna, není proto ještě bytí vzdálen od tud tam jedno a totéž jako bytí vzdálen odtamtud sem.

Obecně řečeno, ani výuka | není ve vlastním smyslu totožná s učením se, ani činnost s trpností, nýbrž to, v čem to je, to jest pohyb. Neboť skutečná činnost této věci,³⁰⁹ v níž jest, a skutečná činnost této věci, od níž jest, je různá jenom pojmově.

Uvedli jsme tudíž, co jest pohyb jak obecně, tak v jednotlivostech. Neboť není nejasné, jak každý jeho druh
25 bude definován; | přeměna totiž jest uskutečňování pře-

měnitelného, pokud jest přeměnitelné. A ještě zřejmější * je uskutečňování toho, co je v možnosti činné a trpné, pokud jest takové, naprosto a opět v jednotlivostech, buď stavění nebo léčení. Týmž způsobem to bude vysvětleno i o každém z ostatních pohybů.

4. Neomezeno. Mínění dřívějších myslitelů. Obtíže vyskytující se při otázce o jsoucnosti neomezena

Ježto však věda o přírodě³¹⁰ pojednává o velikostech, 30 o pohybu a čase, z nichž každé je nutně buď neomezené nebo omezené – i když ovšem není všechno neomezené nebo omezené,³¹¹ například vlastnost nebo bod, neboť snad u takových věcí není nutné, aby bylo jedno nebo druhé –, měl by ten, kdo soustavně pojednává | o přírodě, 35 zařídit zkoumání o neomezenu, zda jest, či není, a je-li, co jest.

Znakem toho, že toto zkoumání | náleží této vědě,³¹² je 203^a to, že všichni, jak se zdá, kdo uznali za hodno řeči dotknout se takové filosofie, měli k neomezenu zřetel.

Všichni³¹³ je pokládají za jakýsi druh principu jsoucnosti, jedni, jako pýthagorovci a Platón, o sobě, | totiž tak, 5 že neomezeno pojímají nikoli jako něco, co připadá něčemu jinému, nýbrž jako samotnou podstatu, leda že pýthagorovci spatřují neomezeno v smyslových věcech – neboť soudí, že číslo není odloučené – a že to, co jest vně nebe, jest neomezené. Platón pak míní, že žádné těleso není vně, ani ideje, protože nejsou vůbec na žádném místě, neomezeno však že jest jak v | smyslových věcech, 10 tak i v oněch (v idejích). A pýthagorovci dále učí, že neomezené je sudé, neboť je-li sudé obklopeno a je-li omezeno lichým, dává věcem neomezenost. A důkazem toho

prý je to, k čemu dochází u čísel: jsou-li kladena kolem jednotky rohová čísla³¹⁴ a jsou-li kladena jiná,³¹⁵ tu jednou³¹⁶ | vzniká vždy jiný tvar a podruhé³¹⁷ týž.³¹⁸ Platón však uvádí dvojici neomezena,³¹⁹ totiž Veliké a Malé.

Ti však, kteří se zabývají zkoumáním přírody,³²⁰ vesměs [vždycky] podkládají neomezenému jinou jakousi podstatu tak zvaných prvotních základů (živlů), jako vodu nebo vzduch nebo něco, co je uprostřed nich. Z těch však, kteří uznávají omezený počet prvotních základů věcí, nikdo neuznává neomezené množství. Ale ti, kdo | uznávají neomezené množství prvotních základů věcí, jako Anaxagorás a Démokritos, a to jeden skládající se ze stejnorodých částí (*homoioimerés*), druhý ze všesměsí útvarů (*pánspermiá tón schématón*),³²¹ říkají, že neomezeno je spojitě stykem částí.³²² A sice jeden³²³ tvrdí, že kterákoli část jest směsí podobně jako celek, protože viděl, že cokoli vzniká z čehokoli. Neboť | se zdá, že z tohoto hlediska také prohlásil, že kdysi všechny věci byly pohromadě, jako například toto určité maso a tato určitá kost, a tak cokoli; a tedy také všechno; a právě proto také zároveň. Neboť nejenom v každé jednotlivé věci je počátek³²⁴ rozlišení, nýbrž i rozlišení všech. Ježto totiž to, co vzniká, | vzniká z takového a takového tělesa, všechno pak má vznik, jenomže ne zároveň, tak musí být princip vzniku a ten jest jeden, který onen nazývá Rozumem, tento Rozum pak činně působí od jistého počátku svým myšlením. A tak nutně jednou všechno bylo pohromadě a jednou počalo být pohybováno; Démokritos pak říká, že u prvních věcí žádná nevzniká z jiné, i když jejich společné | tělo jest principem všeho a liší se ve svých částech velikostí a podobou.³²⁵

Z toho je tedy zjevné, že toto zkoumání přísluší fyzikům.³²⁶ Důvodně však také všichni pokládají neomezeno

za princip; neboť ani není | možné, aby mělo jsoucnost zcela bezúčelně, ani aby mu náležela jiná platnost mimo platnost principu; všechno totiž je buď principem nebo z principu, není však principu neomezena, neboť to by bylo jeho omezením (*peras*). Mimoto je ještě, jsouc jakýmsi principem, nevzniklé a nezaniknutelné; vždyť to, co vzniklo, nutně vezme svůj konec (*telos*) a každý zánik má ukončení. | Proto, jak říkáme, není princip neomezena, nýbrž zdá se, že ono jest principem ostatních věcí a že objímá veškerenstvo a všechno řídí, jak tvrdí všichni, kdo mimo neomezeno neuznávají jinou příčinu,³²⁷ například Rozum nebo Lásku, a to, jak se zdá, jest božské,³²⁸ jest totiž něčím, co nepodléhá smrti a záhubě, jak praví Anaximandros a většina | vykladatelů přírody.

Víra, že jest neomezeno, vyplývá při úvaze asi z pěti důvodů, totiž z času – ten totiž je neomezený – a z dělení ve velikostech – neboť i matematikové užívají neomezena –, dále z toho, že vznik a zánik nepřestává pouze tehdy, když to, z čeho | vznikající je oddělováno, jest neomezené. Mimoto z toho, že omezené vždycky u něčeho končí, takže nutně není žádná mez, jestliže vždy jedno u druhého musí končit.³²⁹ Konečně a především a v nejvlastnějším smyslu z okolnosti, která všem badatelům působí společnou obtíž. Protože se totiž v myšlení může stále bez mezery pokračovat, zdá se, že i číslo je neomezené, | i matematické velikosti, i to, co jest vně nebe. Je-li však místo vně neomezené, zdá se, že jest i neomezené těleso a že je nescíslně mnoho světů. Neboť proč prázdno má být spíše na jednom místě než na druhém? A tak je-li na jednom místě masa, zdá se, že jest nutně všude. Zároveň však, i když jest prázdno a neomezené místo, nutně musí být také neomezené těleso; | neboť ve věcných věcech není rozdíl mezi tím, co je možné, a tím, co

jest.³³⁰ Úvaha o neomezenu je však obtížná. Neboť ať je popíráme nebo tvrdíme, vyplývá z toho mnoho nemožností. Mimoto je obtížné uvést, v kterém ze dvou způsobů jest, zda jako podstata,³³¹ či jako případek, který náleží nějaké podstatě o sobě,³³² nebo žádným z obou způsobů, nicméně tak, že tu jest neomezené nebo neomezené | mnohé.³³³ Především však úkolem fyzikovým jest, aby uvážil, zda jest smyslová neomezená velikost.

Nejprve tedy je třeba uvážít, v kolika významech se mluví o neomezenu. Jednak jest to, co není možno pro-
jít,³³⁴ protože podle své přirozenosti probíhání nepřipouští, stejně jako není možné vidět hlas; jednak jest to, | co vskutku připouští stále jen jíti dále bez konce,³³⁵ anebo jenom stěží dovoluje přijíti ke konci, anebo konečně to, co nepřipouští dojíti ke konci nebo k mezi, ačkoli jest vlastně v jeho přirozenosti, aby to připouštělo. Dále každé neomezeno je takové buď z hlediska přidávání nebo dělení anebo obojím.³³⁶

5. Není neomezeno ve skutečnosti

Je tak nemožné, že by neomezeno bylo odloučeno od smyslových věcí³³⁷ a bylo jakýmsi neomezenem samým. Neboť není-li neomezeno o sobě ani velikostí,³³⁸ ani | množstvím,³³⁹ ale jest podstatou a nikoli případkem, musí být nedělitelné, poněvadž to, co je dělitelné, jest buď velikostí nebo množstvím; je-li však nedělitelné, je neomezené pouze tak, jako hlas je neviditelný. Ale tak o neomezenu nemluví ani ti, kdo říkají, že neomezeno jest, ani my se na ně v tomto smyslu netážeme, nýbrž jako o tom, co nepřipouští, aby se došlo k jeho konci. Dále, je-li | neomezeno jenom určením na jiném, pří-

padkem, nemůže asi jako neomezené být prvotním základem věci (*stoicheion*), jako neviditelné není prvotním základem řeči, i když hlas je neviditelný. A dále, jak je možné, že jest nějaké neomezeno samo, pokud ne i počet a velikost, jejichž jakousi vlastností o sobě neomezeno jest? Neboť jeho jsoucnost je mnohem menší než | čísla nebo velikosti.

Je také zřejmo, že je nemožné, aby neomezeno bylo jsoucnem ve skutečnosti a jako podstata a princip. Neboť je-li dělitelné, byla by kterákoli část z něho vyňatá neomezená – vždyť býti neomezený a neomezeno jest totéž, pakliže je neomezeno podstatou³⁴⁰ a ne pouze predikátem subjektu – takže jest buď nedělitelné, nebo | dělitelné v neomezené části; aby však totéž bylo mnoha neomezenými částmi, je nemožné. Ale jako část vzduchu jest vzduchem, tak by také neomezeno musilo být částí neomezena, kdyby bylo podstatou a principem. Je tedy bez částí a nedělitelné. Ale to je nemožné u neomezena ve skutečnosti. Neboť to je | nutně jakási kvantita. Tedy je vskutku jenom případkem. Avšak je-li tomu tak, nemůže, jak bylo řečeno, být zváno samo principem, nýbrž pouze to, čemu připadá, vzduch anebo sudé. A tak by se nevhodně vyjadřovali ti, kdo mluví tak jako pýthagorovci; zároveň totiž neomezeno pokládají za podstatu a dělí ji v části.

Ale to je asi povšechné zkoumání,³⁴¹ | může-li neomezeno být i ve věcech matematických,³⁴² | i v pomyslných,³⁴³ i v tom, co nemá velikost. My však uvažujeme o věcech smyslově vnímatelných a o těch, které činíme předmětem svého zkoumání, zda v nich jest, či není neomezené těleso vzhledem k zvětšování.³⁴⁴

Pozorováno tudíž pojmově,³⁴⁵ | nezdá se asi, že by bylo tělesné neomezeno. Je-li totiž pojmem tělesa ohraničení

plochou, nemůže být neomezeného tělesa, ani pomyslného,³⁴⁶ ani smyslového.³⁴⁷ Vždyť ani počet není takto odloučený a neomezený. Neboť počet anebo to, co má počet, je počítatelné; lze-li tedy počítatelné spočítat, je asi také | možné projít neomezeno.

10 Zkoumáme-li věc spíše po způsobu fyziků,³⁴⁸ vyplývá totéž z této úvahy: Neomezeno nemůže být ani složené, ani jednoduché. Složené nemůže být neomezené těleso, jestliže prvotní základy jsou co do množství omezeny. Neboť jich musí být více a protivné se musí stále navzájem vyrovnávat, a tak nemůže jeden z nich býti neomezený. Jestliže totiž | síla v jednom z obou těles je menší
15 druhého, jako například je-li oheň v omezeném množství, vzduch však v neomezeném, a jestliže stejné množství ohně překonává silou stejné množství vzduchu jakkoli velmi, leč v určitém číselném poměru, přece je zřejmé, že neomezené těleso nabude vrchu a zničí omezené. Že by však každá jednotlivá složka byla neomezená, je nemožné; | neboť tělesem jest to, co má rozměr na
20 všech stranách, neomezeným však to, čeho rozměry jsou bez omezení, takže by těleso musilo být na všech stranách neomezené.

Ale neomezené těleso nemůže být ani jedno a jednoduché, ani, jak někteří tvrdí, nemůže být něčím mimo prvotní základy, z čehož nechávají tyto teprve vzniknout, ani vůbec. Někteří totiž | označují za neomezeno toto
25 a nikoli vzduch nebo vodu, aby právě ostatní neomezeností těchto nebylo zničeno, neboť živly mají vzájemnou protivnost, například vzduch jest chladný, voda vlhká, oheň teplý; kdyby z nich jedno bylo neomezené, byly by ostatní již zničeny. Ale neomezeno, tak říkají, jest jiné,
30 z něhož by tyto teprve vznikaly. Je však nemožné, | aby takové bylo, nikoli proto, že by bylo neomezené – neboť

pro to je třeba uvést něco společného, jež u každého, u vzduchu a u vody a u čehokoli, platí stejně –, ale že žádné takové těleso smysly vnímatelné není mimo řečené prvotní základy (živly), ježto se všechno rozkládá v to, z čeho se skládá, takže by tu bylo mimo vzduch, oheň, | zemi a vodu; nic takového tu však není. Ani oheň
35 tedy, ani žádný jiný | ze živlů nemůže býti neomezený. 205^a Neboť vůbec, a nehledě k tomu, že by jeden z nich byl neomezený, je nemožné, aby všechno, i kdyby tu byl živvel omezený, bylo nebo stávalo se živlem jedním, jak praví Hérakleitos, že se jednou všechno stane ohněm.³⁴⁹
5 A stejně je tomu | u onoho jednoho jednoduchého tělesa, 5 které fyzikové kladou vedle živlů. Neboť všechno se přeměňuje z protivy v protivu, jako například z tepla v chladno.

Je však třeba z hlediska všeobecného³⁵⁰ a z toho, co * následuje, uvažovat, je-li, či není možné, že by bylo [neomezené těleso smysly vnímatelné.] Že to však je zcela * nemožné, že by bylo neomezené těleso smysly vnímatelné, je zjevné z těchto důvodů:

Každé těleso totiž smysly vnímatelné jest přirozeně 10 někde a pro každé zvláště jest nějaké místo, a to část i celek zaujímá totéž místo, například celá země i jedna hrouda, oheň i jiskra.

A tak, kdyby bylo stejnorodé,³⁵¹ musilo by být nepohybované, anebo by se musilo stále pohybovat. A to je přece nemožné. Neboť proč by se pohybovalo spíše dolů než nahoru nebo kamkoli jinam? Míním | například, by-
15 lo-li by hroudou, kam se bude pohybovat anebo kde se zastaví? Vždyť její místo by bylo neomezené místo tělesa s ní sourodého. Zdaž tedy zaujme celé místo? Ale jak? Jaké tedy nebo kde bude její trvání v klidu a pohyb? Nebo setrvá v klidu všude? Potom se tedy nebude pohy-

bovat. Anebo bude všude pohybována? Potom tedy nebude stát v klidu.

20 Je-li však | celek nestejnorodý, jsou nesourodá také místa, a pak předně těleso celku není jednotné, leda jenom dotýkáním; za druhé různé druhy součástí musí být na počet buď omezené, nebo neomezené. Omezené býti nemohou; neboť jedny by byly neomezené, když celek je neomezený, jako oheň nebo voda, druhé nikoli. Takové
25 neomezeno by však bylo zánikem pro | protivné živly, [jak jsme řekli dříve]. [A proto ... dolů.]

30 Jsou-li však neomezené | a jednoduché, jsou na počet neomezená také místa, a pak i živly musí být neomezené; je-li to však nemožné a místa jsou omezena, nutně i celek [musí míti mez], neboť je nemožné, aby se místo a těleso rozcházel; neboť ani celé místo není větší, než
35 může býti zároveň samo těleso – zároveň však ani | těleso nebude neomezené –, ani těleso není větší než místo; neboť jinak by musil být buď prázdný prostor | nebo těleso, které by přirozeně nebylo nikde. (A proto žádný
205^b 25 vykladatel přírody neprohlásil jedno a neomezeno za oheň ani zemi, nýbrž za vodu nebo vzduch nebo za něco, co je uprostřed nich, poněvadž místo oněch dvou bylo jasně určeno, tyto však mají vyrovnaný podíl na směru
29 nahoru i dolů.)

205^b 1 Anaxagorás však nesprávně mluví³⁵² o trvání neomezena v klidu; tvrdí totiž, že neomezeno samo sebe podpírá, a to proto, že je v sobě samém, neboť nic jiného je neobklopuje, takže tam, kde něco je, je to přirozeně. | Ale to není pravda, poněvadž něco asi zcela dobře může být někde z přinucení a nikoli tam, kde je to přirozeně. Jestliže tedy vskutku celek není pohybován – neboť to, co samo sebe podpírá a jest v sobě, musí být nepohybováno –, je třeba říci, proč není přirozeně určen k tomu, aby

byl pohybován. Neboť nestačí, aby se ten, kdo to tak řekl, dostal z obtíží, vždyť by i cokoli jiného | nebylo pohybováno, ale nic nebrání tomu, aby přirozeně nebylo k tomu určeno, poněvadž ani země se nepohybuje, a i kdyby byla neomezená, nepohybovala by se,³⁵³ kdyby přitom byla zadržována středem; ale setrvává [ve středu] ne proto, že by nebylo něco jiného, k čemu by se mohla pohybovat, nýbrž proto, že přirozeně je k tomu určena. A přece by asi bylo možné říci, že sama sebe podpírá. Jestliže tedy i u země, | i kdyby byla neomezená, to není příčinou, nýbrž to, že má tíži, těžké však setrvává ve středu a země je ve středu, stejně by také neomezeno z jiné příčiny mohlo setrvat v sobě, a ne proto, že je neomezené a samo sebe podpírá. Zároveň však je zjevné, že by pak také kterákoli jeho část musila setrvat, neboť jako neomezeno, podpírajíc se, setrvává, | tak také, ať vezmeme kteroukoli část, setrvává v sobě, neboť místa celku a části jsou stejnorodá, jako například místo celé země a hroudy dole a místo celého ohně a jiskry nahoře. A tak je-li být v sobě samém místem neomezena, pak totéž je i místem části, a setrvává tedy v sobě.

Vůbec pak je zřejmé, že je nemožné zároveň mluvit o neomezeném | tělese a o tom, že jest nějaké místo pro tělesa,³⁵⁴ jestliže každé smyslové těleso má tíži a lehkost, a je-li těžké, má přirozeně místní pohyb ke středu, je-li lehké, vzhůru, neboť nutně by se tak musilo chovat i neomezeno, je však nemožné, jak aby celé neomezeno bylo v jedné z těchto dvou poloh, tak aby jeho polovice byly v jedné nebo v druhé. Neboť jak je | rozdělíš? Nebo jak by u neomezena byly polohy nahoře a dole nebo na okraji a ve středu?

Mimoto každé smysly vnímatelné těleso jest v místě,³⁵⁵ druhy a rozdílů místa jsou však nahoře a dole,

- vpředu a vzadu, vpravo a vlevo, a sice jsou určeny nejen vzhledem k nám³⁵⁶ a co do polohy, nýbrž také v samém celku; | je však nemožné, aby byly v neomezeném tělese.
- 35
206^a Vůbec, nemůže-li být | neomezené místo³⁵⁷ a je-li každé těleso v místě, je nemožné, aby [nějaké] těleso bylo neomezené. Neboť co je někde, je v místě, a co je v místě, je někde. Jestliže tedy není možné, aby neomezeno bylo určitou kvantitou, jako například dvouloketné nebo
- 5
tříloketné – to totiž | znamená kvantitu –, je tomu tak i s určením „býti v místě“, poněvadž to znamená „někde“; a to znamená „nahore“ nebo „dole“ anebo v některém jiném ze šesti místních rozdílů; z nich však každý jest již určitou mezí.
- Z toho je tudíž zřejmé, že není neomezeného tělesa ve skutečnosti.

6. Jsoucnost a pojem neomezena

- 10 Že však také, není-li neomezeno ve smyslu naprostém, vyplývá z toho mnoho nemožného, | je zjevno. Vždyť by pak byl počátek a konec času, velikosti by nebyly dělitelné zase ve velikosti a také číslo by nebylo neomezené.³⁵⁸
- Nezdá-li se však podle toho nic z obého možným, je třeba rozhodčího³⁵⁹ a je zjevné, že neomezeno v jistém smyslu sice jest, v jistém smyslu však není.
- 15 O bytí se totiž mluví jednak jako o možnosti, jednak jako o skutečnosti | a neomezené jest jednak přidáváním, jednak ubíráním. Že však velikost ve skutečnosti není neomezená, bylo již řečeno,³⁶⁰ ale je neomezená dělením; neboť není obtížné vyvrátit učení o nedělitelných čarách. Zbývá tedy, že neomezeno jest jenom v možnosti.³⁶¹ Ale

jsoucnou v možnosti se nesmí pojímat v tom smyslu, že je-li například kov v možnosti | sochou tak, že bude jednou také sochou, tak také je v možnosti i neomezeno, jež jednou bude také neomezenem ve skutečnosti. Nýbrž poněvadž bytí má mnoho významů, jest neomezeno tak, jako například den a závodní hry *jsou* tím, že se stále stávají jinými a jinými. Neboť i u nich jest něco jak v možnosti, tak něco ve skutečnosti; olympijské hry totiž jsou jak tím, že závod | může začít, tak tím, že začíná.³⁶²

Jinak je však neomezeno zřejmé v čase³⁶³ a v lidském pokolení a jinak v dělení velikostí.

Neboť vůbec neomezeno jest v tom smyslu, že se stále přidává jiné a zase jiné, a přidané jest sice vždy omezené, ale vždy zase různé. [A dále má bytí mnoho významů,] [takže | neomezeno se nesmí pojímat jako něco určitého, jako například člověk nebo dům, nýbrž tak, jako se mluví o dni a o závodních hrách, jimž oběma náleží bytí nikoli jako podstata, nýbrž vždycky ve vzniku a zániku, a i když jako omezené, určité, přece vždycky jiné a jiné.]

Jenomže u | velikostí [se to děje tak, že] to, co se přibrálo, trvá, kdežto u času a u lidí tak, že zaniká, aniž však řada sama mizí.

Neomezeno vznikající přidáváním je však v jistém smyslu totéž co neomezeno vznikající dělením; neboť u omezené velikosti přidáváním | vzniká totéž v obráceném pořádku. Stejným postupem totiž nahlédneme, že se určitá velikost dělí do neomezena a že se bez konce přidává.³⁶⁴ Máme-li totiž určitou velikost a přidáváme-li k ní jinou stále v témž poměru,³⁶⁵ ne tak, že bychom přidávali vždy něco stejně velkého jako celek, nedojdeme k určité konečné velikosti, ovšem teprve pak, | až poměr zvětšíme tak, že se přidává vždy něco stejně velkého, po-